

בפרק ה נקרא איך התפרסם שמו של אלישע כעושה נפלאות גם מחוץ לגבולות ישראל.

מי היה נעמן וכיצד הוא מתואר בפרק?

נעמן היה השר הממונה על צבא מלך ארם (דמשק). אין הכתוב מפרש את שם מלך ארם. על נעמן נאמר: "היה איש גדול לפני אדניו ונשא פנים, כי בו נתן ה' תשועה לארם, והאיש היה גבור חיל מצרע" (פס' א). נעמן היה "איש גדול" כלומר: עשיר וחשוב כשם שבפרק ד פס' ח כתוב: "אשה גדולה" אישה עשירה וחשובה. על עושרו ניתן ללמוד מהמנחה שהביא לנביא (פס' ה). הוא היה "נשא פנים" - איש נכבד שהבריות נושאים לו את פניהם. ייתכן שהיה זה תואר רשמי לבעלי תפקידים רמי מעלה כמו: "שר חמשים ונשוא פנים" (יש' ג ג). "זקן ונשוא פנים" (יש' ט יד). נעמן היה גיבור חיל והיה מצורע. הצרעת לא פגעה בגדולתו ובמעמדו. לדעת רוב החוקרים אין ביכולתנו לזהות את הצרעת הנזכרת במקרא, שהיא מחלת עור קשה. אין היא מחלת הצרעת הנקראת בימינו ע"ש Hansen (הנסן). הצרעת נחשבת למחלת עור קשה המתפשטת בכל הגוף ופוגעת גם בחלקים הפנימיים.

את המצורע היו מדמים לנפל (לעובר מת ברחם אמו). אהרן ביקש ממשה שיתפלל על מרים שהייתה מצורעת: "אל נא תהי כמת אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו" (במד' יב יב). המצורע נחשב כמת. הצרעת נחשבה לעונש קשה מן השמים דוד קילל את יואב: "אל יכרת מבית יואב זב ומצרע" (ש"ב ג כט). חז"ל דרשו שמחלת הצרעת באה לאדם כעונש על עברות מוסר.

בזכות מי נתפרסם שמו של אלישע כעושה נפלאות?

היה שלום בין ארם וישראל, למרות זאת יצאו גדודי ארם לפעמים לשלול שלל בערי ישראל. "וישבו מארץ ישראל נערה קטנה, ותהי לפני אשת נעמן" (פס' ב). הנערה השבויה הייתה משרתת של אשת נעמן. עוד בשיבתה בארץ ישראל שמעה הנערה על הנסים שחולל אלישע, וסיפרה לגברתה על יכולתו של הנביא אשר בשומרון לאסוף אדם מצרעתו. היא אמרה לגברתה: "אחלי אדני לפני הנביא אשר בשומרון" (פס' ג). כלומר: תבוא נא משאלתו ובקשתו של נעמן לפני הנביא אשר בשומרון. הנביא אלישע ירפאו מן הצרעת "אז יאסף אתו מצרעתו" (פס' ג). המצורע אחרי החלמתו חוזר ונאסף אל חברת האנשים שממנה הורחק בימי מחלתו. על מרים נאמר: "ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים והעם לא נסע עד האסף מרים" (במ' יב טו). משמעו של "אסף" הסרה כמו: "אסף אלקים את חרפתי" (בר' ל כג). רש"י פירש: "אספה" במצורע היא לשון רפואתו, כי בהתרפאותו הוא נאסף אל תוך בני אדם ובחליו הכל בדלין ממנו.

דברי הנערה התקבלו לא רק על דעת גבירתה, גם על דעת בעלה והוא סיפר למלך ארם את דברי הנערה. הנערה לא הזכירה את שם הנביא, ולכן פנה מלך ארם אל מלך ישראל במכתב לבקש ממנו שימצא דרך לרפא את נעמן. אולי פנה אל המלך כי חשב שזה לא לפי כבודו לפנות ישר אל הנביא. ואולי משום שאצל מלכי הגויים אנשי הרוח הנביאים והכשפנים עומדים לרשות המלך (מ"א כב יג). האיגרת למלך נוסחה בלשון פקודה. מלך ארם הורה למלך ישראל "ועתה כבוא הספר הזה אליך, הנה שלחתי אליך את נעמן עבדי, ואספתו מצרעתו" (פס' ו). המביא היה נעמן עצמו או אחד ממלוויו. מלבד מכתב הביא נעמן מתנות יקרות ערך: עשר ככרי כסף וששת אלפים זהב ועשר חליפות בגדים. נהגו לתת חליפות בגדים לאנשים שחפצו ביקרם. כמו שכתוב: "לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן נתן שלש מאות כסף וחמש חלפת שמלת" (בר' מה כב; שופ' יד יב-יג). בעזרת המתנות יקרות הערך רצה נעמן לקנות את לבו של הנביא כדרך שנהגו בנביאי אומות העולם. מצויד במכתב מהמלך ובמתנות יקרות ערך יצא נעמן לישראל בתקווה שייגמל מהצרעת שבה לקה. הכתוב לא פירש את שמו של מלך ישראל. מלך ישראל חשש מאוד מארם ומתוך כך ניתן לשער שמעשה זה אירע בימי יהורם בן אחאב, או בימי אחד ממלכי בית יהוא (יג ז). רוב המפרשים סבורים שהכוונה ליהורם.

כיצד הגיב מלך ישראל?

מלשון האיגרת חשב מלך ישראל שמלך ארם תובע ממנו שירפא את נעמן בעצמו, דבר שהוא מעבר ליכולתו, לפיכך פירש את מעשה נעמן והאיגרת שהביא עמו כתואנה ועילה לפתיחת מלחמה בישראל. וברוב ייאושו הוא קרע את בגדיו בגדי המלכות. באותה שעה לא זכר מלך ישראל שבישראל חי נביא שראוי לפנות אליו בעניין זה.

מי הזכיר לו שיש נביא בישראל?

אלישע בעצמו: "ויהי כשמע אלישע איש האלקים כי קרע מלך ישראל את בגדיו, וישלח אל המלך לאמר: למה קרעת בגדיך? יבא נא אלי וידע כי יש נביא בישראל" (פס' ח).

למרות שהמלך לא פנה לאלישע, הנביא יזם פנייה למלך על מנת לקדש את שם אלוקי ישראל בגויים, כאשר נעמן שר צבא ארם ייווכח לדעת כי הנביא שבישראל הוא נביא אמת.

המלך שלח את נעמן אל אלישע. נעמן בא אל אלישע מלווה בסוסיו ברכבו ומלוויו. בהפגנת כוחו הצבאי בפתח ביתו של הנביא היה משום גסות רוח (דעת מקרא).

כיצד התייחס אלישע אל נעמן?

אלישע לא יצא לקבל את פני השר החשוב ולא פנה אליו אישית, אלא שלח אליו שליח כנראה היה זה גיחזי נער אלישע (פס' כ). ובפיו הוראה לנעמן: "הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן וישב בשרך לך וטהר" (פס' י). כבר למדנו: "לעולם שביעי חביב" (ויק"ר כט יא). כלומר: לאחר שנעמן יטבול את גופו שבע פעמים במי הירדן ישוב בשרו להיות כבשר אדם בריא.

מדוע קצף נעמן?

נעמן ראה בהתנהגות הנביא עלבון. הנביא לא יצא לקבל את פניו. לא קרא בשם אלוקיו, ולא ריפאו בהרמת יד על מקום הצרעת כדרך המכשפים, ובמקום כל אלה שלח אותו לרחוץ במי הירדן, כאילו אין בדמשק נהרות גדולים ורחבים מן הירדן? כדי לרחוץ במי נהר לא היה צריך לקבל עצה מפיו של נביא ישראל. "הלא טוב אמנה ופרפר נהרות דמשק מכל מימי ישראל, הלא ארחץ בהם וטהרת, ויפן וילך בחמה" (פס' יב).

מאחר שאלישע אמר לנעמן לרחוץ במי הירדן, האמין נעמן כי הרחיצה תרפאהו בדרך הטבע, ולכן חשב כי טוב לו להתרחץ בנהרות אשר בארצו ולא בירדן. נעמן פנה לדרכו לשוב לדמשק מלא זעם ומרירות, אך עבדיו שידלוהו לשמוע בקול הנביא. הגדול מביניהם אמר על דעת כולם: אילו היה הנביא אומר לך לעשות דבר גדול, כלומר: קשה, ודאי היית עושה כדברו כדי להירפא קל וחומר שעליך להתרחץ במי הירדן שהרי זה דבר קל ופשוט.

נעמן השתכנע מדברי עבדיו הוא עשה כמצוות הנביא עליו, טבל שבע פעמים בירדן "וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר" (פס' יד) ויטהר מצרעתו. נעמן שהופתע מהנס שאירע לו מיהר אל הנביא להודות לו ולאלוקיו. עתה נוכח לדעת כי אלוקי ישראל הוא האל האמתי. כי נרפא בדרך נס בשמעו לדברי הנביא. "הנה נא ידעתי כי אין אלקים בכל הארץ כי אם בישראל" (פס' טו). **במעשהו של אלישע היה משום קידוש שם אלוקי ישראל בעיני הארמים. זאת הייתה כוונתו וזה היה שכרו.**

אך נעמן היה סבור שאלישע ראוי לקבל פרס גדול בעד מעשהו והוא אומר לו: "ועתה קח נא ברכה מאת עבדך" (פס' טו). ברכה- מתנה שניתנה עם ברכה ככתוב: "ויאמר יעקב: אל נא, אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי, כי על כן ראיתי פניך כראת פני אלקים, ותרצני. קח נא את ברכתי אשר הבאת לך" (בר' לג י-יא). "מאת עבדך" נעמן עמד עתה לפני אלישע כעבד לפני רבו.

האם ייקח הנביא שכר?

זוהי שעה של קידוש ה' ברבים בישראל ובגויים ואין לחללה בקבלת טובות הנאה. נביאי ישראל אינם דומים לנביאי עכו"ם שמקבלים שכר. "חי ה' אשר עמדתי לפניו אם אקח, ויפצר בו לקחת, וימאן" (פס' טז). אלישע עמד בסירובו גם לאחר

שהפציר בו נעמן. לבל יאמרו הגויים: אלוקי ישראל ונביאיו עושים נפלאות תמורת תשלום.

אך נעמן לא שקט עד שמצא דרך להודות לאלוקי ישראל. **כיצד?** סירובו של הנביא שלוה בשבועה לקבל את "הברכה" הביא את נעמן לידי מחשבה שיוכל להודות לאלוקי ישראל "בעלה וזבח". לאחר שנוכח כי ה' הוא האל האמתי, אינו רוצה עוד לזבוח לאלוהים אחרים. הוא פונה אל אלישע ומבקש שיינתן לו עפר מאדמת ארץ ישראל שצמד פרדים עשוי לשאת על גבם. כוונת נאמן הייתה להביא לארצו מעפר ארץ ישראל, כדי להקים מזבח לה', כי האמין שאת אלוקי ישראל אפשר לעבוד רק על אדמת ארצו, ארץ ישראל שהיא "נחלת ה'". דוד אמר: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר: לך עבד אלהים אחרים" (ש"א כו יט). וכך הוא יחיה בדמשק ויעבוד את אלוקי ישראל על אדמת ישראל. כבר למדנו על כך שהאמונות האליליות קשרו את כוחו של האל למיקום גיאוגרפי בו הוא שולט. "ועבדי מלך ארם אמרו אליו: אלהי הרים אלהיהם, על כן חזקו ממנו, ואולם נלחם אתם במישור, אם לא נחזק מהם" (מ"א כ כג).

עוד ביקש נעמן שייסלח לו ה' על שהוא אנוס בשעת מילוי חובותיו להשתחוות יחד עם מלכו "בבית רמון". הוא מטעים שההשתחוות היא פורמאלית בלבד. אף על פי שאינו רוצה לעבוד לאלוהים אחרים. הוא יהיה מוכרח לעשות מעשה הנראה כמעשה פולחן בבית מקדשו של אל זר, בבוא מלכו להשתחוות בבית רמון. בתוקף תפקידו צריך נעמן ללוות את המלך שנסמך על ידו כשהוא מתכופף בשעת ההשתחויה, לכן על כורחו גם הוא אנוס להשתחוות. נעמן מבקש: "יסלח נא ה' לעבדך בדבר הזה" (פס' יח).

נעמן, בעצמת החוויה הנסית שהסעירה אותו, גילה והכיר בייחודו של האל, אלוקי ישראל. הוא אינו מבקש להיות גר צדק ולהסתפח לעם ישראל כרות המואבייה. אף אינו מבקש לשבת בארץ ישראל שהוא מודה בקדושתה, אלא הוא מבקש להיות ירא ה', כדוגמת בני נח שנצטוו לשמור על שבע מצוות. חז"ל הגדירו את מעמדו של נעמן בהלכה כגר תושב (סנהדרין צו ע"ב). הרמב"ם פסק שכל המקבל שבע מצוות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא (הלכות מלכים ח יא).

כאשר גיחזי ראה את המתנות היקרות שהביא נעמן לאדוניו, לא עלה בידו להתגבר על יצר החמדנות. הוא לא למד מאלישע לא לרדוף אחרי הבצע, למרות שב"ברכה" הגדולה שהביא נעמן היה אלישע יכול לפרנס את תלמידיו, אך בסירובו לקבל תמורה ביקש אלישע לקדש שם שמים. גיחזי חשב שזאת איוולת לא לקחת מאומה מן הארמי הזר הזה. לא מן הראוי לרפא חינם איש ארמי שהוא מיריבי ישראל. גיחזי החליט לרוץ אחרי נעמן ולקחת ממנו משהו ממה שאדוניו לא רצה לקחת.

לא רק בנביא אלא אף במשרתו ראה נעמן איש הראוי לכבוד גדול. בראותו את גיחזי רץ אחריו קפץ מהר מעל המרכבה רץ לקראתו וברכו לשלום (בר' כד סד). לבו היה מלא רחשי כבוד ותודה לנביא עד שחילק כבוד גם לנערו. גיחזי העמיד פנים כבא בשליחות אלישע, הזקוק למתנת נעמן בשביל האורחים שבאו אליו לאחר שנעמן עזב את ביתו. היו אלו שני נערים שכאילו נשלחו ע"י חבורת בני הנביאים שישבה בהר אפרים וביקשו מאלישע שידאג לפרנסתם. הנביא ציווני לרוץ אחריו ולבקשך לתת למענם כיכר כסף אחת ושתי חליפות בגדים.

נעמן שמח מאוד על ההזדמנות שניתנה לו להודות לנביא. הוא הפציר בגיחזי לקבל שני ככרים כסף במקום כיכר אחד שביקש, וגם שתי חליפות בגדים נתן לו. נעמן קשר את הכסף בשני חרטים - מעין כיסים, ארנקים (יש' ג כב). גיחזי צרר כל כיכר וכיכר בחריט "ויתן אל שני נעריו, וישאו לפניו" (פס' כג). יש הסוברים כי נעמן שלח שניים מנעריו שיישאו את המתנות, וגם בזה גילה יחס כבוד לאלישע ומשרתו, ואחרים סוברים ששני הנערים היו נערי גיחזי שהיו בעיני נעמן שני בני הנביאים שבאו מהר אפרים. "ויבא אל העפל" זו המצודה הפנימית של שומרון הבירה, שם היה מקום מושבו של המלך ושל כמה מגדולי המלכות. "עפל" היה גם בירושלים הבירה (דה"ב כז ג ; לג יד). ייתכן שמלך ישראל הקצה דירה לאלישע בעופל בימים ששהה בעיר. יש שתרגמו "עפל" הכוונה למקום אפל ונסתר. גיחזי הסתיר את הכסף והבגדים באחד הבתים שבעופל. ויישלח גיחזי את האנשים שנשאו את המתנות, וילכו וישובו אל אדונם.

גיחזי שב אל אלישע אדונו לשרתו. אלישע שאלו מאין אתה בא? כפי שנשאל האדם הראשון ע"י ה' איכה? (בר' ג ט). יודע היה היכן הוא אלא להיכנס עמו בדברים (רש"י). בדומה לכך : "וירא יוסף את אחיו ויכרם ויתנכר אליהם... ויאמר אלהם מאין באתם?" (בר' מב ז). גיחזי ענה לאלישע : לא יצאתי מחוץ למקום מגוריך. את הנביא הוא מרמה. אלישע ראה ברוח הקודש מה שעשה עבדו והוא נוזף בגיחזי. "ויאמר אליו: לא לבי הלך, כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך, העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות?" (פס' כו) אתה סבור שאינני יודע, האם לא ראיתי אותך בעיני רוחי, כאשר ירד נעמן לקראתך מהמרכבה. האם זו עת לקחת מתנות? שתוכל לקנות לך בהם זיתים כרמים צאן ובקר עבדים ושפחות. מעשהו של גיחזי עורר את זעמו של אלישע, כי הדבר עלול להתפרש כאילו למען בצע כסף עשה אלישע את המעשה.

מה היה עונשו של גיחזי?

אלישע קללו שעליו ועל זרעו תדבק הצרעת שהוסרה מנעמן. ובצאתו מלפני אלישע כבר היה מצורע כשלג. נגע הצרעת הוא לבן. (שמ' ד ו).